

УДК 316.74:796**В.І. Лукащук**, канд. соціол. наук*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ СПОРТУ

У статті розглянуто еволюцію соціологічних підходів до вивчення спорту. Показано, що на становлення та розвиток соціології спорту суттєво вплинули теорії Т. Веблена, М. Вебера, Х. Ортеги-і-Гассета, Й. Гейзінги, К. Ясперса, Н. Еліаса, П. Бурдьє та ін. Відзначено, що при вивченні спорту як соціального явища вчені зверталися до різних соціальних теорій: теорії гри, структурному функціоналізму, екзистенціалізму, структуралізму, теорії конфлікту, феноменології, теорії фігурації, символічного інтеракціонізму. Підкреслено, що за сучасних умов широке застосування у вивченні спорту знаходять постмодерністські теорії.

Ключові слова: спорт, соціологія спорту, соціологічна парадигма, соціологічна теорія.

Складна природа феномену спорту, розмаїття його зв'язків із багатьма підсистемами суспільства, вплив на свідомість і фізичну активність великої кількості людей, суперечливість і різноспрямованість багатьох процесів, що складають сутність цієї сфери громадського життя, спонукають багатьох учених до вивчення різних аспектів функціонування й розвитку спорту. Він є предметом дослідження найрізноманітніших наук (як природничих, так і гуманітарних), розглядається під кутом зору соціологічних, економічних, психологічних, моральних, естетичних, педагогічних, правових, медико-біологічних та інших проблем. Трансформація сучасного суспільства призводить до диференціації спортивних практик, ускладнення соціальних зв'язків, змінюється характер взаємостосунків між спортом та іншими соціальними явищами, процесами та інститутами. Виникає необхідність пояснення новітніх процесів трансформації спорту та еволюції теоретико-методологічних підходів до його вивчення. Однак, як це не парадоксально, дослідження спорту у вітчизняній соціології проводяться не настільки інтенсивно, як це можна було б припустити, виходячи з вагомої соціальної значущості цього феномену.

Серед широкого кола питань, які в останні роки постають перед науковцями, що звертаються до аналізу спорту, особлива увага приділяється методологічним проблемам. При цьому й досі деякі автори підкреслюють, що науковим фундаментом пізнання феномену спорту є теорія фізичної культури [1–3]. Дослідники, які дотримуються цієї позиції, активно залучають категоріаль-

ний апарат культурології, припускаючи інтеграцію теорії фізичної культури в загальну теорію культури особистості й суспільства [4–6]. У сучасній вітчизняній науковій літературі про спорт стали з'являтися поки ще нечисленні роботи, автори яких підкреслюють необхідність розвитку соціології спорту [7–9]. Значну роль у розвитку вітчизняної соціологічної проблематики спорту зіграли опубліковані російською мовою роботи закордонних авторів, в яких розглядалися такі питання, як природа спорту як соціального феномену [10; 11], спорт як складова способу життя [12; 13], вплив спорту на якість життя [14] та взаємини людей у суспільстві [15]. Незважаючи на суттєвий внесок учених у дослідження соціальної сутності спорту, ще не сформувався цілісний та теоретично пророблений погляд на спорт як на складну систему, що динамічно розвивається, функціонує в суспільстві й містить низку різних соціальних проблем. Ця обставина і визначила *мету* даної статті – аналіз еволюції соціологічних підходів до вивчення спорту.

Одним із перших вчених, хто почав досліджувати соціальну сутність спорту, був Т. Веблен. Він вважав заняття спортом пережитком, що залишився від варварського розвитку людства. На його думку, спорт став використовуватися як одна із форм споживання вищих верств суспільства, які за його допомогою підкреслювали свій соціальний статус. Для виробничих класів (промисловців, технічних спеціалістів, робітників та селян) спорт є марним і непотрібним. У роботі "Теорія бездіяльного класу" [16] Т. Веблен звертається до проблем спорту в контексті соціальних завдань освіти і виховання особистості та соціальних відносин у цілому. Виділяючи в спорті такі риси, як "грабіжницький темперамент", жорстокість і схожість з "подвигом" аристократів у боротьбі зі своїми супротивниками, дослідник розглядає його як "тінь ворожої боротьби" ("грабіжницьку змагальність") з використанням майстерності, хитрості, софістики, фантазії та уяви. Кінцевою метою цієї "боротьби" є "руйнування" суперника, що знаходить відображення в популярній спортивній лексиці та у спортивній етиці. На думку Т. Веблена, обман, фальш, залякування займають помітне місце в спортивному змаганні і більшості спортивних ігор. Діяльність спортивного судді, технічні правила, існування елементів припустимого обману і пошук стратегічних переваг складають основу "шахрайської практики", що не є випадковою рисою спорту і спортивних ігор. Він прямо стверджує, що заняття спортом сприяють вихованню схильності до шахрайства, а її поширення в суспільстві у свою чергу сприяє залученню людей до спорту.

Слід зазначити, що концепція Т. Веблена вплинула на розвиток тих напрямів соціології спорту, які базуються на аналізі спортивного дозвілля, вільного часу різних соціальних класів і груп.

Підґрунтям соціологічних концепцій про раціоналізацію спорту є теорія М. Вебера про раціоналізацію як важливу характеристику капіталістичного суспільства. Положення, розроблені ним, надають теоретичну основу для

пояснення технологічних перетворень і бюрократизації спорту, вони дозволяють розглядати його в категоріях економічних відносин [17]. Крім того, М. Вебер акцентував увагу на тому, що "потужність" різних форм ігрової діяльності в політиці, придушення широких мас феодалами залежить від специфічних історичних умов. Пізніше у своїх інтерпретаціях соціологи спорту перенесли ці визначення М. Вебера на сучасне суспільство, трохи модернізувавши їх. Наприклад, на думку А. Кьоха [18], спорт, доведений до максимального ступеня політизації та ідеологізації, проник до структури способу життя, перетворившись на певну константу, модель, ціннісну систему. Він відбиває найконсервативніші ідеологічні, політичні, культурні та соціальні тенденції у розвитку суспільства.

Серед досліджень, що значно вплинули на розвиток напрямів соціології спорту, пов'язаних з визначенням ролі спорту в культурі, важливе місце займають роботи Х. Ортега-і-Гассета та Й. Гейзінга. Х. Ортега-і-Гассет головну роль у житті людини відводив грі. Він вважав, що всі види діяльності, пов'язані з досягненням будь-яких практичних, утилітарних цілей, – це життя другого порядку. Ігрова діяльність має для людини сутнісне значення, бо в її безцільності споконвічна життєва активність проявляється органічно й невимушено, набуваючи творчих форм. Кращий приклад такої безцільної напруги сил і творчості Х. Ортега-і-Гассет вбачав у спорті, який він відносив до категорії вищих форм діяльності. У роботі "Про спортивно-святковий сенс життя" він висунув тезу про те, що саме спорт є основою культури й цивілізації, що культура – творіння не природи, а спорту [19]. Дещо пізніше, коли в 30-і рр. ХХ ст. відносини в спорті здебільшого почали підпорядковуватись цілям і цінностям політики та економіки, Х. Ортега-і-Гассет піддав його різкій критиці й взагалі "відлучив" від культури. Він зробив висновок, що в ХХ ст. спорт утратив свою "первинну вітальність".

Досить близьку позицію займає й відомий соціальний філософ Й. Гейзінга, робота якого "Номо ludenus: статті з історії культури" вплинула на сучасні соціологічні концепції спорту. Й. Гейзінга розуміє спорт як одну із форм ігрової діяльності й вважає, що в міру того, як спорт втрачає чистоту гри, він перестає бути фундаментальним компонентом культури та відходить на її периферію. Особливо негативно в цьому сенсі вчений оцінює сучасний спорт, оскільки в ньому постійно розширюється сфера необхідної професійної підготовленості й тим самим його споконвічний ігровий зміст витісняється звичайною продуктивною працею [20]. Вказуючи на соціальні функції спорту, Й. Гейзінга відзначає, що його значення як основної ігрової форми сучасності постійно зростає і пов'язане зі структурою соціального життя суспільства. Саме потребами суспільства він пояснює створення спортивних організацій. Дослідник акцентує увагу на впровадженні спортивних елементів і в економіку, і в ділове життя, де рекордоманія, дух змагальності використовуються для отримання прибутку.

Ідеї Й. Гейзінги про те, що гра перебуває за межами реального, дали підставу його послідовникам сформулювати тезу про те, що гра, а разом з нею спорт і фізичне виховання, надають можливість втечі від реального життя. Властивим для Й. Гейзінги є ототожнення гри з порядком. При цьому гра виступає як важливий соціальний інструмент підтримки дисципліни в колективі та суспільстві. Ототожнення гри з ритуалом, з одного боку, і порядком – з іншого, дозволяє розглядати спорт і фізичне виховання як важливі інструменти соціального порядку та контролю. Дослідження Й. Гейзінги для соціології спорту не втратили значення й дотепер. Теорія Й. Гейзінги залишається важливим елементом теоретизування у соціології спорту.

Аналізуючи розвиток структурно-функціонального напрямку в соціології спорту, слід зазначити, що він досить швидко набув міжнародного характеру і користався популярністю не тільки в США [21] і Канаді [22], але також у Японії [23] і Фінляндії [24]. В 1950–1960-х рр. ця парадигма (перш за все в тлумаченні Т. Парсонса) панувала в англomовних країнах. У багатьох роботах висвітлювалися соціально корисні функції спорту; його навіть наділяли новими, практично сакральними функціями, причому сакральний вимір спорту протиставлявся повсякденному, профанному просторові й часові. Виходячи з теорії колективних уявлень, соціологи порівнювали спортивні ритуали з ритуалами релігійними; була виявлена своєрідна тотемічна функція окремих видів спорту, що виявлялися символами ідентичності для певних груп.

Серед представників, котрі застосовували парадигму структурного функціоналізму для дослідження спорту, слід згадати К. Стівенсона. Основною категорією аналізу для нього є "суспільство", що розуміється як "переплетіння взаємозалежних елементів. Ефективність дій цих елементів, і тим самим усього суспільства, залежить від того, наскільки цей процес підтримується системою поглядів і моделями поведінки населення" [22, с. 61]. Ця парадигма дозволяє при аналізі феномену спорту виділити основні його соціальні функції й пояснювати їх на основі уявлень про "суспільну інтеграцію". Інтегративна функція спорту полягає у включенні індивіда до колективу, який, у свою чергу, включається в загальну соціальну структуру. Це спосіб інтеграції другого рівня. Колектив, який включається в суспільство, має, на думку К. Стівенсона, ті ж системи поглядів, що й усе суспільство. Тому інтеграція в цей колектив представляє одночасно й інтеграцію в дану соціальну систему поглядів. Спорт розуміється "як інституціоналізований механізм, що виконує суспільно-інтегративну функцію; це відбувається через механізми, які були позначені як суспільні функції спорту" [22, с. 62].

Зверталися до аналізу спорту й представники екзистенціалізму. Наприклад, К. Ясперс розглядає спорт як сферу, в якій людина "відчуває дійсність свого існування" [25, с. 325]. Він вважає, що "самобуття як життєва сила знаходить вихід у спорті як залишку можливого задоволення безпосереднього існування в дисципліні, пластичності, спритності. Підлегла волі тілесність

переконуюється у своїй силі й мужності; відкритий силам природи індивід знаходить близькість до світу в його елементах" [9, с. 330]. Однак спорт як масове явище розглядається К. Ясперсом як діяльність, зорганізована у вигляді обов'язкової гри, що є підпорядкованою певним правилам. Такий спорт спрямований на те, "щоб відвести в іншу сферу інстинкти, які можуть стати небезпечними для апарату. Заповнюючи вільний час, спорт слугує заспокоєнню мас" [25, с. 331]. К. Ясперс розділяє усіх учасників спортивного дійства на дві категорії. Перша – спортсмени, що мають своєю метою відчути перевагу над суперником і встановити новий рекорд. Така ціль має сенс тільки в умовах публічності, де можлива оцінка й успіх. Друга категорія – глядачі, які захоплюються перемогами, рекордами спортсменів як героїзмом і мають "таємну надію на те, що їм самим, можливо, вдасться досягти коли-небудь надзвичайних успіхів" [9, с. 331]. Сучасний спорт, на думку К. Ясперса, стає світоглядом; "люди намагаються позбутися судомної напруги й прагнуть чогось, але пов'язана із трансцендентністю субстанція, тут відсутня" [25, с. 332]. Тому одного спорту недостатньо, щоб людина "знайшла себе".

З позицій структуралізму розглядав спорт П'єр Бурдьє. Однак його структурний аналіз здійснюється "незалежно від об'єкта", він досліджує "систему об'єктивних відносин": "Щоб соціологія спорту могла існувати, насамперед потрібно зауважити, що слід аналізувати не окремий вид спорту у відриві від сукупності спортивних практик, а простір усіх видів спорту як систему, кожен елемент якої має різне значення. Інакше кажучи, щоб зрозуміти будь-який вид спорту, потрібно визначити позицію, яку він займає у просторі всіх видів спорту" [26, с. 257]. Для визначення цього простору П. Бурдьє пропонує систему таких "індикаторів", як "з одного боку, розподіл тих, хто займається певним видом спорту за їх позицією в соціальному просторі, розподіл різних федерацій за кількістю їх членів, багатством, соціальними характеристиками керівників тощо, а з іншого боку – за типом ставлення до тіла, що його вимагає конкретний вид спорту або якому він сприяє, залежно від того, чи припускається безпосередній контакт "у захопленні", як у класичній боротьбі або регбі, або, навпаки, такий контакт виключається, як у гольфі, допускається тільки за допомогою м'яча, як у тенісі, або за допомогою інструменту, як у фехтуванні" [26, с. 258]. Слідом за цим автор пропонує встановити зв'язок простору видів спорту із соціальним простором, що відображається в ньому. Властивості, притаманні кожній "спортивній практиці", визначаються стосунками між двома просторами: простором певного виду спорту (пропозицією) і "простором соціальних позицій" (попитом). Беручи до уваги систематичні зміни, викликані, наприклад, появою нового виду спорту, або поширення існуючого виду спорту, "історія спортивних занять може бути тільки структурною історією". П. Бурдьє підкреслює, що "пріоритетом пріоритетів є побудова структури простору видів спорту, ефекти від чого будуть реєструватися в дослідженнях, присвячених окремим видам спорту" [26, с. 260].

У межах конфліктологічної парадигми спорт аналізується в роботах Г. Люшена та С. Гульденпфенніга. Г. Люшен вважає спорт джерелом соціальних конфліктів, оскільки він за своєю природою містить конфлікт, що веде до "руйнування і насильства". Ця позиція приводить автора до положення про те, що "потенційно в спорті існує насильство" [27, с. 137]. Розвиваючи теорію конфліктів у спорті, Г. Люшен вводить термін "спортивний порядок". Автор відзначає існування в спорті певного поєднання внутрішніх елементів у вигляді конкретних зв'язків, що встановлюють ієрархічну структуру речей. Така ієрархія встановлюється за результатами спортивних виступів і відбиває, згідно з теорією Г. Люшена, соціальну стратифікацію суспільства. "Порядок у спорті" визначається рівнем таланту, спадковістю і можливістю займатися спортом, що, у свою чергу, визначається приналежністю до певного соціального класу. Збереження статусу, набутого в спорті, пов'язано із соціальними умовами. На думку Г. Люшена, "порядок у спорті" характеризується соціальним конфліктом, що має різні форми прояву всередині спортивних організацій та між ними.

В іншій своїй роботі Г. Люшен відзначає, що крім конфліктних елементів спортивне змагання містить у собі такий елемент, який автор називав "асоціацією". Причому саме цей елемент багато в чому визначає результат змагання [28, с. 26]. Таким чином, підкреслює він, "очевидно, ми маємо тут структурне протиріччя, яке можна визначити як діалектичне": спортивне змагання містить у собі як асоціативні (інтегративні), так і конфліктні елементи, що залежать від виду спорту, ситуацій тощо [29, р. 198]. Властива спортивному змагання "діалектика асоціації і дисоціації", на думку Г. Люшена, "відбиває діалектичну структуру спорту, для якої рівною мірою характерна як тенденція до єдності, так і тенденція до роздробленості" [28, с. 27].

На думку С. Гульденпфенніга, спорт – це певне змагання, а звідси, і конфлікт. І хоча цей конфлікт має специфічні особливості, він є "штучно сконструйованим і символізованим конфліктом" [30].

З позицій фігураційної соціології аналізує спорт Норберт Еліас. Він пояснює, як пов'язані між собою в ході цивілізаційного процесу розвиток структур і організаційних форм спорту з тенденціями в розвитку організації праці й структур соціальної дії [31]. Форми ігор і фізичної активності не тільки підпали під вплив цього загального процесу, але й самі зіграли активну роль у ньому. Підкреслюючи важливість цивілізаційного процесу для розвитку спорту, Н. Еліас вважає, що "будь-яка трансформація дозвілля взагалі, що мала місце за останні 200 років, або змагальних ігор зокрема є наслідком індустріалізації. Неявне виокремлення причинних зв'язків такого роду заздалегідь затьмарює сутність проблеми. Очевидно, продуктивніше припускати іншу можливість, наприклад, розглядати індустріалізацію і перетворення визначених форм дозвілля на спортивні змагання як взаємозалежні тенденції і складові моменти цілісного процесу трансформації суспільства в його сучас-

ну форму" [31, с. 44]. Н. Еліас виділяє також деякі тенденції сучасного спорту, які, як здається на перший погляд, суперечать "цивілізаційній" парадигмі. Він визнає, що прогрес не обов'язково є односпрямованим і що усередині загального цивілізаційного процесу можна виявити так звані децивілізаційні втручання. Для пояснення масових сцен насильства, наприклад у сучасному футболі, Н. Еліас увів термін "потреби в збудженні" [31].

Праці Н. Еліаса значною мірою вплинули на численні дослідження в галузі соціології конфігурацій. Серед них значне місце посідають роботи Дж. Магуайра, який аналізує взаємодію національних політик у галузі спорту й світових спортивних структур – адміністративних і організаційних. У статті "Соціологія конфігурацій і глобалізація спорту" Дж. Магуайр формулює головне завдання досліджень у цій галузі: потрібно визначити – глобалізація спорту сприяє ослабленню або, навпаки, зміцненню емоційних ідентифікацій, що поєднують членів різних співтовариств і груп [32]. Автор намагається дати відповіді на питання: чи допомагає спорт установлювати більш міцні зв'язки між націями й державами, чи приводять міжнародні змагання, які дивляться мільярди глядачів у різних країнах, а також мобільність спортивних зірок, які виступають за команди чужих країн, до зародження космополітичних емоцій, або ж, навпаки, процес глобалізації може супроводжуватися потужним негативним рухом, коли різні соціальні групи відкидають далекі їм цінності й культурні продукти, зокрема спорт. На думку Дж. Магуайра, незважаючи на те, що міжнародні спортивні змагання нівелюють культурні контрасти, спорт, як і раніше, зберігає тісний зв'язок з національною культурою.

З позицій феноменологічної соціології аналізує спорт Г. Ленк [33], який відзначав, що спорт є культурним феноменом на "природній біологічній основі". На думку вченого, спорт – це символічний світ, опосередкований мовою жестів. Символізм і символічна мова спорту стають суттєвими елементами повсякденного життя, взаємних відносин між сторонами, що суперничають, – окремими особами або групами. У зв'язку з цим спорт надає величезні можливості для самовиховання, самовдосконалення, самовизначення, виступає однією з важливих специфічних сфер самореалізації й самоствердження особистості. "Емоційна безпосередність спортивної дії має певну аналітичну цінність і як соціально-психологічна, і як дослідна категорія" [33, с. 118]. Спортивні змагання, на думку Г. Ленка, зумовлюють можливість здійснення на практиці первинних мимовільних (спонтанних) рухів. Для особистості виникає можливість виразити себе в соціальній обстановці, а також активно самостабілізуватися за допомогою дії. "Змагальний спорт може бути засобом вирішення соціальних проблем шляхом створення міфу про діяльність, пов'язану з насолодою життям, міфу, який ніби заміняє жагу пригод, у якому ми бачимо також символічне вираження "війни ролей", притаманної для нашого соціального життя" [33, с. 123]. В іншій своїй роботі [34] Г. Ленк відзначає, що за допомогою "мови спорту" здійснюються знайомства народів

різних країн, що є передумовою міжнародного взаєморозуміння й поваги. "Аксіологічна структура" спорту робить його в символічному сенсі надзвичайно привабливою моделлю людського світу, справедливого громадського життя. Згідно з цим, Олімпійські ігри розглядаються автором як "символ кращого світу, взаєморозуміння спортивної молоді, яка долає всі національні й культурні бар'єри", як "чудовий символ єдності людства в його найвищих устремліннях" [34, с. 164], як "символ згуртованості і єднання між народами" [34, с. 79]. Г. Ленк вважає, що Олімпійські ігри як символ мирного єднання людства здатні відігравати особливу позитивну роль – міфологічну.

Одним з перших дослідників, які виходили із концепції символічного інтеракціонізму при аналізі спорту, можна вважати Г. Стоуна, який, розглядаючи спорт як видовище, аналізує зростаючу роль "презентації" спортивної гри під дією економічних факторів, насамперед спортивної індустрії [35]. У роботах, що спираються при дослідженні спорту на теорію символічного інтеракціонізму, основним об'єктом виступають соціальні "субкультури": у них, наприклад, розроблялося поняття спортивної кар'єри. Соціологічні праці І. Гофмана послужили підґрунтям досліджень щодо ритуальних і "фатальних" аспектів спорту, а також численних робіт про ризик, фізичні страждання та травми у спорті [36]. М. О'Ніл, спираючись на підхід І. Гофмана, доводить, що зрозуміти насильство у футболі можна, звернувшись до соціальної взаємодії глядачів і поліції, тобто до властивої їм, і іншим специфічної культури, а також способів функціонування "у команді" [37].

Розглядаючи спорт як інтеракцію, Дж. Масіоніс відзначає, що "на мікрорівні спортивна подія є складною драмою, що розвивається під час безпосереднього спілкування людей. ... Озброєні парадигмою символічного інтеракціонізму, ми схильні розглядати спорт не скільки як систему, скільки як безперервний процес" [38, с. 49].

Розмаїття соціологічних підходів і методів за сучасних умов поєднується в межах постмодерністських теорій, що знаходить широке застосування у вивченні спорту. Їх популярність обумовлена самою структурою "постсучасного" суспільства, де глобалізація поєднується із фрагментарністю культури й політики, де панують масові комунікації, масове споживання та нові інформаційні технології, де розвивається межа між "народною" і "буржуазною" культурою. Як наслідок, жодна соціологічна теорія не дозволяє зрозуміти складний устрій соціуму. Основні ідеї теорій постмодерну йдуть з уявлення про існування межі між "сучасністю" і "постсучасністю", що означає зародження нових культурних систем. Теоретичним підґрунтям більшості робіт із соціології спорту в цьому напрямі є роботи М. Фуко, Ж. Лакана, Ж.-Ф. Ліотара, Ж. Бодрійяра, Ж. Дерріди. Із цими іменами пов'язана безліч соціологічних публікацій і радикальних типів дискурсу, зокрема тих, що мають стосунок до розробки гендерної проблематики в спорті, віртуалізації спорту тощо.

Розглянуті теоретичні парадигми є досить ефективними при аналізі спорту як складного й соціально значущого феномену сучасного суспільства. Стосовно багатьох проблем функціонування спорту кожна парадигма надає різні можливості тлумачення і аналізу. Розмаїття підходів до вивчення соціальної сутності спорту, що здійснюється на соціологічному теоретико-методологічному підґрунті, з одного боку, свідчить про неможливість подолати протиріччя між мікро- та макросоціологічними теоріями, між прибічниками теорії структур та теорії дії, а з іншого – дозволяє розглядати спорт як складний багатоаспектний феномен сучасності, що має стосунок майже до всіх сфер суспільного життя та виявляється на різних його рівнях. Розширення застосування соціологічних теорій при вивченні спорту дозволяє аналізувати такі прояви спорту, які в повсякденному житті зазвичай здаються простими й очевидними, хоча насправді такими не є.

1. *Барчуков И. С.* Физическая культура и спорт / И. С. Барчуков, А. А. Нестеров. – М. : Академия, 2006. – 528 с.
2. *Барабанова В. Б.* Спорт как проекция культурных смыслов / В. Б. Барабанова // Философия права. – 2007. – № 2. – С. 81–84.
3. *Лубышева Л. И.* Социология физической культуры и спорта / Л. И. Лубышева. – М.: Академия, 2004. – 240 с.
4. *Пономарева Т. А.* Физическая культура и спорт в системе ценностных ориентаций учащейся молодежи / Т. А. Пономарева // Теория и практика физической культуры. – 2007. – № 5. – С. 68–69.
5. *Пономарев Н. И.* Физическая культура как элемент культуры общества и человека / Н. И. Пономарев. – СПб. : ГДОИФК имени П. Ф. Лесгафта, 1996. – 284 с.
6. *Столяров В. И.* Социология физической культуры и спорта / В. И. Столяров. – М. : Физическая культура, 2005. – 400 с.
7. *Батюк А. М.* Соціологія спорту як окремий напрям соціологічного знання / А. М. Батюк // Соціальні технології. – 2011. – № 50. – С. 341–347.
8. *Лукашук В. І.* Соціологія спорту як навчальна дисципліна / В. І. Лукашук // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Наука і соціальні проблеми суспільства: освіта, культура, духовність". – Х. : ХНПУ, 2008. – Ч. I. – С. 127–128.
9. *Лукашук В. І.* Основні етапи розвитку соціології спорту [Електронний ресурс] / В. І. Лукашук // СОЦІОПРОСТІР: міждисциплінарний зб. наук. пр. з соціології та соціальної роботи. – 2011. – № 1(2). – С. 77–83. – Режим доступу до журн. : http://www.sociology.kharkov.ua/socioprostir/index.php?option=com_content&task=view&id=262&Itemid=132 (09.12.2011). – Назва з екрана.
10. *McIntosh P.* Sport in Society / P. McIntosh. – London : West London Press, 1989. – 208 p.

11. *Loy J.* Sport, Culture and Society: a Reader for the Sociology of Sport / J. Loy, G. Kenyon and B. McPherson. – Philadelphia, 1981. – 318 p.
12. *Томпсон Р.* Спорт и идеология в современном обществе / Р. Томпсон // Спорт и образ жизни : сб. ст. / сост. В.И. Столяров, З. Кравчик. – М. : Физкультура и спорт, 1979. – С. 152–163.
13. *Нива Т.* Функции спорта в современном обществе / Т. Нива // Спорт и образ жизни : сб. ст. ; сост. В. И. Столяров, З. Кравчик. – М. : Физкультура и спорт, 1979. – С. 125 – 133.
14. *Воль А.* Спорт и качество жизни / А. Воль // Спорт и образ жизни : сб. ст. / сост. В. И. Столяров, З. Кравчик. – М. : Физкультура и спорт, 1979. – С. 22–35.
15. *Бредемайер Б.* Мораль и занятия спортом / Б. Бредемайер // Хрестоматия по социологии физической культуры и спорта / сост. В. И. Столяров, Е. В. Чесноков, Е. В. Стопникова. – М. : Физич. культура, 2005. – С. 56–58.
16. *Веблен Т.* Теория праздного класса / Т. Веблен. – М. : Прогресс, 1984. – 256 с.
17. *Вебер М.* Протестантская этика и дух капитализма / М. Вебер // Избранные произведения : пер. с нем. – М. : Прогресс, 1990. – С. 61–135.
18. *Кёх А.* Пагубна ли зависимость между спортом и политикой? // Проблемы международного спортивного движения : тематич. подборка / А. Кёх. – М. : ВНИИФК, 1981. – № 4. – С. 12–19.
19. *Ортега-и-Гассет Х.* О спортивно-праздничном чувстве жизни / Х. Ортега-и-Гассет // Филос. науки. – 1991. – № 2. – С.137–152.
20. *Хейзинга Й.* Homo ludens : ст. по истории культуры / Й. Хейзинга. – М. : Прогресс, 1997. – 414 с.
21. *Edwards H.* Sociology of Sport / H. Edwards. – N.Y. : The Dorsey Press, 1973. – 198 p.
22. *Стивенсон К. Л.* Спорт как современный социальный феномен: функциональный подход / К. Л. Стивенсон // Спорт и образ жизни : сб. статей / сост. В.И. Столяров, З. Кравчик. – М. : ФиС, 1979. – С. 58–65.
23. *Kiku K.* Sport and Society Research around the Globe : Japan / K. Kiku // Handbook of Sport Studies / J. Coakley, E. Dunning (eds). – London : Sage, 2000. – P. 542–545.
24. *Heinila K.* Sport in Social context / K. Heinila. – Jyvaskyla : University of Jyvaskyla, 1998. – 212 p.
25. *Ясперс К.* Смысл и назначение истории : пер. с нем. / К. Ясперс. – М. : Политиздат, 1991. – 527 с.
26. *Бурдые П.* Программа для социологии спорта / П. Бурдые // Начала / пер. с фр. Н. А. Шматко. – М. : Socio-Logos, 1994. – С. 257–275.
27. *Люшен Г.* К структурному анализу в спорте / Г. Люшен // Всемирный научный конгресс "Спорт в современном обществе" : сб. науч. материалов – М. : ФиС, 1974. – С. 25–28.

28. Люшен Г. Спорт и культура / Г. Люшен // Спорт, духовные ценности, культура. – М. : СпАрт, 1997. – Вып. 2. – С. 135–140.
29. *Luschen G.* Hadbook of Social Science of Sport / G. Luschen and G. Sage. – Champaign : Human Kinetics Publishers, 1981. – 298 p.
30. *Guldenpfennig S.* Internationale Sportbeziehungen zwischen Entspannung und Konfrontation: Der Testfall 1980 / S. Guldenpfennig. – Koln : Pahl-Rugenstein Verlag, 1981. – 92 S.
31. *Элиас Н.* Генезис спорта как социологическая проблема / Н. Элиас // Логос. – 2006. – № 3 (54). – С. 41–62.
32. *Maguire J.* Global Sport: Identities, Sositeties, Civilizations / J. Maguire. – Cambridge : Polity Press, 1999. – 239 p.
33. *Ленк Х.* Отчуждение и манипуляция личностью спортсмена / Х. Ленк // Спорт и образ жизни : сб. ст. / сост. В. И. Столяров, З. Кравчик. – М. : Физкультура и спорт, 1979. – С. 112 – 125.
34. *Lenk H.* Eigenleistung: eine sozialphilosophische Analyse und ein "adami-tisches" Pladoyer fur eine positive Leistungskultur // Olimpische Leistung. Ideal, Bedingungen, Grenzen. Begnungen zwischen Sport und Wissenschaft. Eine Documentation. – Koln, 1981. – S. 279 – 307.
35. *Stone G.* American Sports: Play and Display // Chicago Review, 1955. – № 9(3). – P. 83–100.
36. Социология спорта. Международные перспективы и глобализация / под ред. Фабьена Оля [Электронный ресурс] // Отечественные записки. Журнал для медленного чтения. – 2006. – № 6. – Режим доступа: <http://www.strana-oz.ru> (18.12.2011) – Заг. з екрана.
37. *O'Neill J.* Policing Football in Scotland. The Forgotten Team / J. O'Neill // International Review for the Sociology of Sport. – 2004. – № 39(1). – P. 95–104.
38. *Масионис Дж.* Социология / Дж. Масионис. – СПб. : Питер, 2004. – 752 с.

Додатковий список літератури

1. Barchukov I. S. Fizicheskaja kul'tura i sport / I. S. Barchukov, A. A. Nesterov. – M. : Akademija, 2006. – 528 s. [in Russian]
2. Barabanova V. B. Sport kak proekcija kul'turnyh smyslov / V. B. Barabanova // Filosofija prava. – 2007. – № 2. – S. 81–84. [in Russian]
3. Lubysheva L. I. Sociologija fizicheskij kul'tury i sporta / L. I. Lubysheva. – M.: Akademija, 2004. – 240 s. [in Russian]
4. Ponomareva T. A. Fizicheskaja kul'tura i sport v sisteme cennostnyh orientacij uchawejsja molodezhi / T. A. Ponomareva // Teorija i praktika fizicheskij kul'tury. – 2007. – № 5. – S. 68–69. [in Russian]
5. Ponomarev N. I. Fizicheskaja kul'tura kak jelement kul'tury obwestva i cheloveka / N. I. Ponomarev. – Spb. : GDOIFK imeni P. F. Lesgafta, 1996. – 284 s. [in Russian]
6. Stoljarov V. I. Sociologija fizicheskij kul'tury i sporta / V. I. Stoljarov. – M. : Fizicheskaja kul'tura, 2005. – 400 s. [in Russian]

7. Batjuk A. M. Sociologija sportu jak okremyj naprjam sociologichnogo znannja / A. M. Batjuk // Social'ni tehnologii'. – 2011. – № 50. – S. 341–347. [in Ukrainian]
8. Lukashhuk V. I. Sociologija sportu jak navchal'na dyscyplina / V. I. Lukashhuk // Materialy V Mizhnarodnoi' naukovopraktychnoi' konferencii' «Nauka i social'ni problemy suspil'stva: osvita, kul'tura, duhovnist'». – H. : HNPU, 2008. – Ch. I. – S. 127–128. [in Ukrainian]
9. Lukashhuk V. I. Osnovni etapy rozvytku sociologii' sportu [Elektronnyj resurs] / V. I. Lukashhuk // SOCIOPROSTIR: mizhdyscyplinaryj zbirnyk naukovykh prac' z sociologii' ta social'noi' roboty. – 2011. – № 1(2). – S. 77–83. – Rezhym dostupu do zhurn. : http://www.sociology.kharkov.ua/socioprostir/index.php?option=com_content&task=view&id=262&Itemid=132 (09.12.2011). – Nazva z ekrana. [in Ukrainian]
10. McIntosh P. Sport in Society / P. McIntosh. – London : West London Press, 1989. – 208 p.
11. Loy J. Sport, Culture and Society: a Reader for the Sociology of Sport / J. Loy, G. Kenyon and B. McPherson. – Philadelphia, 1981. – 318 p.
12. Tompson R. Sport i ideologija v sovremennom obwestve / R. Tompson // Sport i obraz zhizni : sb. st. / sost. V.I. Stoljarov, 3. Kravchik. – M. : Fizkul'tura i sport, 1979. – S. 152–163. [in Russian]
13. Niva T. Funkcii sporta v sovremennom obwestve / T. Niva // Sport i obraz zhizni : sb. st. ; sost. V. I. Stoljarov, 3. Kravchik. – M. : Fizkul'tura i sport, 1979. – S. 125–133. [in Russian]
14. Vol' A. Sport i kachestvo zhizni / A. Vol' // Sport i obraz zhizni : sb. st. / sost. V. I. Stoljarov, 3. Kravchik. – M. : Fizkul'tura i sport, 1979. – S. 22–35. [in Russian]
15. Bredemajer B. Moral' i zanjatija sportom / B. Bredemajer // Hrestomatija po sociologii' fizicheskoi kul'tury i sporta / sost. V. I. Stoljarov, E. V. Chesnokov, E. V. Stopnikova. – M. : Fizich. kul'tura, 2005. – S. 56–58. [in Russian]
16. Veblen T. Teorija prazdnogo klassa / T. Veblen. – M. : Progress, 1984. – 256 s. [in Russian]
17. Veber M. Protestantskaja jetika i duh kapitalizma / M. Veber // Izbrannye proizvedenija : per. s nem. – M. : Progress, 1990. – S. 61–135. [in Russian]
18. Kjoh A. Pagubna li zavisimost' mezhdru sportom i politikoj? // Problemy mezhdunarodnogo sportivnogo dvizhenija : tematich. podborka / A. Kjoh. – M. : VNIIFK, 1981. – № 4. – S. 12–19. [in Russian]
19. Ortega-i-Gasset H. O sportivno-prazdnichnom chuvstve zhizni / H. Ortega-i-Gasset // Filos. nauki. – 1991. – № 2. – S.137–152. [in Russian]
20. Hejzinga J. Homo ludens : st. po istorii kul'tury / J. Hejzinga. – M. : Progress, 1997. – 414 s. [in Russian]
21. Edwards H. Sociology of Sport / H. Edwards. – N.Y. : The Dorsey Press, 1973. – 198 p.
22. Stivenson K. L. Sport kak sovremennyj social'nyj fenomen: funkcional'nyj podhod / K. L. Stivenson // Sport i obraz zhizni : sb. statej / sost. V.I. Stoljarov, 3. Kravchik. – M. : FiS, 1979. – S. 58–65. [in Russian]

23. Kiku K. Sport and Society Research around the Globe : Japan / K. Kiku // Handbook of Sport Studies / J. Coakley, E. Dunning (eds). – London : Sage, 2000. – P. 542–545.
24. Heinila K. Sport in Social context / K. Heinila. – Jyvaskyla : University of Jyvaskyla, 1998. – 212 p.
25. Jaspers K. Smysl i naznachenie istorii: Per. s nem. / K. Jaspers. – M. : Politizdat, 1991. – 527 s. [in Russian]
26. Burd'e P. Programma dlja sociologii sporta / P. Burd'e // Nachala / per. s fr. N. A. Shmatko. – M. : Socio-Logos, 1994. – S. 257–275. [in Russian]
27. Ljushen G. K strukturnomu analizu v sporte / G. Ljushen // Vsemirnyj nauchnyj kongress «Sport v sovremennom obwestve» : sb. nauch. materialov – M. : FiS, 1974. – S. 25–28. [in Russian]
28. Ljushen G. Sport i kul'tura / G. Ljushen // Sport, duhovnye cennosti, kul'tura. – M. : SpArt, 1997. – Vyp. 2. – S. 135–140. [in Russian]
29. Luschen G. Hadbook of Social Science of Sport / G. Luschen and G. Sage. – Champaign : Human Kinetics Publishers, 1981. – 298 p.
30. Guldenpfennig S. Internationale Sportbeziehungen zwischen Entspannung und Konfrontation: Der Testfall 1980 / S. Guldenpfennig. – Koln : Pahl-Rugenstein Verlag, 1981. – 92 S.
31. Jelias N. Genezis sporta kak sociologicheskaja problema / N. Jelias // Logos. – 2006. – № 3 (54). – S. 41–62. [in Russian]
32. Maguire J. Global Sport: Identities, Sosieties, Civilizations / J. Maguire. – Cambridge : Polity Press, 1999. – 239 p.
33. Lenk H. Otchuzhdenie i manipuljacija lichnost'ju sportsmena / H. Lenk // Sport i obraz zhizni : sb. st. / sost. V. I. Stoljarov, Z. Kravchik. – M. : Fizkul'tura i sport, 1979. – S. 112–125. [in Russian]
34. Lenk H. Eigenleistung: eine sozialphilosophische Analyse und ein "adami-tisches" Pladoyer fur eine positive Leistungskultur // Olimpische Leistung. Ideal, Bedingungen, Grenzen. Begnungen zwischen Sport und Wissenschaft. Eine Documentation. – Koln, 1981. – S. 279–307.
35. Stone G. American Sports: Play and Display // Chicago Review, 1955. – № 9(3). – P. 83–100.
36. Sociologija sporta. Mezhdunarodnye perspektivy i globalizacija / Pod red. Fab'ena Olja [Jelektronnyj resurs] // Otechestvennye zapiski. Zhurnal dlja medlennogo chtenija. – 2006. – № 6. – Rezhim dostupa: <http://www.strana-oz.ru> (18.12.2011) – Zag. z ekrana.
37. O'Neill J. Policing Football in Scotland. The Forgotten Team / J. O'Neill // International Review for the Sociology of Sport. – 2004. – № 39 (1). – P. 95–104.
38. Masionis Dzh. Sociologija / Dzh. Masionis. – SPb. : Piter, 2004. – 752 s. [in Russian]

Отримано 22.12.11

В. И. Лукашук

ЭВОЛЮЦИЯ СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ИЗУЧЕНИЮ СПОРТА

В статье рассмотрена эволюция социологических подходов к изучению спорта. Показано, что на становление и развитие социологии спорта существенное влияние оказали теории Т. Веблена, М. Вебера, Х. Ортеги-и-Гассета, Й. Хейзинги, К. Ясперса, Н. Элиаса, П. Бурдьё и др. Отмечено, что при изучении спорта как социального явления ученые обращались к разным социальным теориям: теории игры, структурному функционализму, экзистенциализму, структурализму, теории конфликта, феноменологии, теории фигурации, символическому интеракционизму. Подчеркнуто, что в современных условиях широкое применение в изучении спорта находят постмодернистские теории.

Ключевые слова: спорт, социология спорта, социологическая парадигма, социологическая теория.

Lukashchuk V.I.

THE EVOLUTION OF SOCIOLOGICAL APPROACHES TO SPORTS STUDYING

The evolution of sociological approaches to sports studying is considered in the article. It is shown that the theories by T. Veblen, M. Weber, H. Ortega-y-Gasset, J. Huizinga, K. Jaspers, N. Elias, P. Bourdie has rendered essential influence on formation and development of sociology of sports. It is noticed that scientists analyzed sports as a social phenomenon with the help of different theories: the theory of game, structural functionalism, existentialism, structuralism, the theory of conflict, phenomenology, the figurational theory, symbolical interactionism. It is underlined that postmodern sociology has wide application in modern sociology in sports studying.

Key words: sports, sports sociology, sociological paradigm, sociological theory.